

TXABI ETXE BARRIETA NOLA HILTZEN ZUTEN IKUSI ZUEN GURE OSABAK

Hamabost urte baino gehiago dira ARGIAren orrialde hauetan bertan Ezkioko irudipenak aztertutako William Christian antropologoak bere egia esan zuenetik, seme-alabei ezinezko zaiela gurasoen oroitzapenak gordetzea. Koldo Alijostesek ezina egin du. Ekinez.

 MIEL A. ELUSTONDO ZALDI ERO

Christianen egia irauli duzu, zeure familiaren historia kontatu duzu *Bizitzak* (Pamiela, 2019) liburuan.

“Gure historia etxez etxe”, ere badio.

Bernardo Atxaga eta Asun Garikanoren proiektua da “Gure historia etxez etxe”. Jendea idaztera bultzatu nahi zuten, familiaren historia kontatzera. Eta familiaz familia eta etxez etxe, Euskal Herriaren historia kontatzea zen helburua. Oso interesgarria iruditu zitzaidan ideia. Familiaren historia, gauza hurbila da, handia, erreala. Ideia polita iruditu zitzaidan garai bateko historia etxez etxeko hori biltzea. Nire kasuan, *Bizitzak* liburua baino lehen hasi nintzen etxean kontatzen zituztenak grabatzen. Aita zena oso kontalari handia genuen. Bazkalondoetan-eta, historiak kontatzeko ohitura handia zuen. “Aitonari halako gertatu zitzaion... Osabari beste halako... Ni, berriz, hemen-

dik hara ibili nintzen...”. Horrelaxe. Eta, behin, neure buruari esan nion: “Aita joaten denean, akabo historia hauek denak! Niretzat ez ezik, nire ondorengoentzat gordetzea ere polita izango lukek”.

Aitari grabatzen hasi zinen?

Bai, idatzi egin behar nituela pentsatu nuen, eta, horretarako, onena grabatzea zela iritzi nion. Eta arratsalde pare bat hartu eta aitari grabatzen hasi nintzaion. Eta liburua osatu nuen, eta gurasoek urrezko ezteiak ospatu zituztenean, erregalatu egin nien. Neuk maketatu nuen, neuk inprimatu. Errementari kalean [Gasteiz] bada koadernatzaile artisau bat, eta berak koadernatu zizkidan hiru ale. Etxekoentzat idatzi nuen: gurasoentzat eta bi semeontzat. Baina behin, Asun Garikanorekin gertatu nintzen. Tolosarra Asun, eta tolosarra du aita, Andoni. Gure

aita, berriz, Ibarrakoa zen, baina Tolosan asko ibilia. Alegia, bazitekeela nik aitari bildutako historiak Asunen aitak ere jakitea, eta utzi egin nion liburua Asuni. Irakurri zuen, eta Bernardok [Atxaga] ere bai, eta *Bizitzak* idaztea proposatu zidaten.

Orduan, lehendik idatzia zenuen liburua?

Partez, bakarrik. Etxeko liburuan, etxe-koen kontuak ageri dira, kontatzen zituzten bezala. *Bizitzak* liburuan, berriz, testuinguru historikoa erantsi diot etxe-koen kontakizunari. Osatu egin dut etxe-koentzat egindako liburua. Gertaerak testuinguruan jarri, eta memoria historikoa ere egin dudala uste dut. Benetako bizipenak dira liburukoak: gertaera handiak eta txikiak, arruntak eta bereziak, goxoak eta garratzak... Historia eta istorio asko.

Koldo Alijostes Bordagarai

AMEZKETA, 1962

Teknologia irakasle eta IKT arduradun Gasteizko Koldo Mitxelena Institutuan. Historia du maite, memoria historikoa landua du oroimenaren harra. koldomitxelena.net gunean, eta mitologia, berriz, amaroa.eus-en. *Euskal Herriko mitologiaren jainkoak eta jeinuak* liburuaren egile da iazko *Bizitzak* baino lehen. Gure solaskidearen kasuan, bizitza bete kontu bezainbat da kontu bete bizitza. Gure historia kontatu du, etxetik.

Fikzio egileentzat inspirazio iturri paregabea dela iruditzen zait, gehienetan errealitatea dute-eta abiapuntu. Benetan gertatutako pasarte bat hartu, aberasten eta borobiltzen dute, eta istorio ederrak sortzen dituzte. Nik ez dut gaitasun hori. Errealitateak fikzioa gainditzen duela ere esan ohi da...

Txabi Etxebarrietaren heriotza bertatik bertara kontatu duzu, adibidez.

Gure osaba [Eduardo Osa Santibañez] hantxe zegoelako. Beti kontatu izan da han Txabi Etxebarrieta eta Iñaki Sarasketa zeudela. Eta guardia zibilak, alegia. Baina beste lekuko bat ere bazen han, ezkutukoa: gure osaba zena. Etxebarrieta hil zuten, eta Sarasketak ere ez zuten jakin zer gertatu zen, larri hartan korrika, ahal zuten moduan eta nola hala alde egin zuten-eta handik. Gure osaba, berriz, autoan zegoen, bera zen txofer. Hantxe zegoen, gertatutakoa bizi izan zuten. Batetik, guardia zibila tiroka, eta Sarasketa, korrika. Bestetik, Etxebarrieta nola hiltzen zuten ikusi zuten. Osabak kontatuta bezala kontatzen zuten gure aitak. Etxebarrieta bertatik bertara hil zutela esaten zuten. Guardia zibil batek Etxebarrieta aurre helduta zeukala, ez mugitzeko eran, eta beste guardia zibilak, Sarasketak ihes egin zuenean, haiengana joan zela, pistola bi gorputzen artean sartu, arma jiratu eta tiro egin zuela Etxebarrietaren kontra. Halaxe kontatzen zuten beti gure aitak, osabak berari halaxe kontatuta.

Hori ez zen inoiz argitaratu, *Bizitzak* liburuan agertu arte. Damutu zitzaidan osabari zuzenean kontu gehiago ez bildua. Osabak aitari kontatuta jakin nuen... Zenbat historia galdu ditugun! Pena ematen dit.

Etxebarrietaren heriotzak zigorra ekarri zizuen. Sarasketa jipoitu zuten, harik eta zuten osabaz ibizenak esan zituen arte: Eduardo Osa eta Juli Alijostes.

Osaba-izebak saltsan sartuta zebiltzan. Baita gure aita ere. Garai hartan asko bezala. Frankismoaren kontrako borroka zen. Tolosan, Ibarra, Amezketan... abertzaleak saltsan sartuta zeuden. Gure osaba-izebak ere hortxe

zebiltzan, eta ezagutzen zuten Jokin Gorostidi, eta Txabi Etxebarrieta. Txabi etxean eduki zuten, eta hil zuten egunean autoan eramane zuten osabak, Sarasketarekin batera, alegia. Gero, harrapatu zutenean, "jesukristorenak" hartu zituen, guardia zibilek emanda. Aitak kontatzen zuten osaba eta biak eduki zituztela Tolosako kuartelean, atxilotuta. Eta hango garrasiak, hango antsiak gure osabarenak. Gero, Burgosko prozesua, osabaren kartzelaztea, izebaren deportazioa etorri ziren.

Nora bidali zuten izeba, Juli Alijostes?

Espainiara. Jaengo Navas de San Juan herrira. Harekin batera deportatutako batekin hitz egin nuen, Eugeni Sarasola. Hark kontatuta dakit. Autobusez eramane zituzten. Hemengo presoak ziren denak, nonbait ere. Haien delituak ez ziren larriak, manifestazioen batean parte hartzea, propaganda banatzen harrapatu zituztela... Horrelakoak. Eujeniren kasuan, adibidez, Leaburu-Gazteluko erretore etxean harrapatu zuten, bertako parroko zen Lukax Dorronsororekin han zegoen batean. Ez akusazio eta ez delitu, baina Eugeni ere atxilotu egin zuten, eta deportatu. Eugeni gogoratzen da autobus hartan denak hemengoak zirela, gehienak gizonezkoak, baina lau emakume ere bazirela. Eta, laurak, autobusaren atzealdeko kaiola batean sartu zituztela. Autobusaren barruan, kaiola bat,

burdin sare zegoen egin. Gure izeba Juli ez zuten ikasketarik, baina oso buruazkarra zen. Navas de San Juan hartara heldu, eta gorria, ETAKoa... ez zuten gogo onez hartu. Mezatara joan zen arte! Herrikoek izeba mezatan ikusi zutenez gero, denak lagun! Eugeni Albacetera deportatu zuten.

“
Familiako zenbait kidek historiaren gertaera garrantzitsuak barrutik bizi izan zituzten, ez ziren egon aparte begira, alde jakin batean egin zuten. Eta ni hortik nator”

Aitaren atxiloaldiaren lekuko izan zinen Amezketako plazan lagunekin jolasean ari zinela. Zer sentitu zenuen aita guardia zibilek zeramatela ikusi zenuenean?

Mutil txikia nintzen, sei urte nituen... Nik uste amorrua sentitu nuela. Eta tristura. Aita bilurrak lotuta zeramatela ikusi nuen. Hitzik gabe gelditu nintzen, amorratuta. Gure etxea pla-

zan-plazan zegoen Amezketan. Guardia zibilen jeepa etorri, gure etxe aurrean gelditu, haiek gure etxera sartu... eta handik pixka batera, aita zeramatela ikusi nuen. Umezurtz sentitu nintzen. Eta ama-rengana joan nintzenean, hura sukaldean negarrez... Umeak ez daki zer gertatzen ari den. Amorrua du, aita era hartara eraman dutela ikusita. Tristura, ama sukaldean negarrez ikusita. Sei urte nituen eta, hala ere, nola gelditzen diren gauza horiek buruan! Gainera, nik ez daukat memoria handirik.

Memoria handirik ez? Ganbara oroitzapenez beteta daukazu...

Gauza asko ahaztu egin ditut, hala ere! Beste zera bat ere gogoratzen dut. Aberri Egunekoa. Donostian. [1968] Larri hura! Polizia zaldi gainean Donostiako kalean! Pentsatu nola begiratu behar dion ume txiki batek zaldi handi bati, han goran! Eta zaldiak karrikan trostan, ka-kan-kan-ka-kan-ka-kan! Hura larria! Eta gu korrika! Gogoratzen naiz, atari batera sartu, egurrezko eskailek igo, dena ilun, eta gora eta gora, ganbararaino igo ginela. Hantxe egon ginen, ilunetan, jarrita. Atera ginenean, aitari esaten nion: “Goazen *zubeldia* hartzera!”. Niretzat autobus guztiak *Zubeldia* ziren-eta! Amezketako autobusa besterik ez nuen ezagutzen, eta hura *zubeldiatarrena* zen. “Goazen *zubeldia* hartzera!”. Beste oroitzapen bat, bizi-bizia, Tolosakoa. Santa Maria elizan ikurrina jarri zuten. Kanpandorrean gurutzea dago, eta, hantxe jarri zuten ikus-terera. Eta ikustera joan ginen! Hunkituta gu, ume txikiak izanagatik ere! Baina ikastolan ere halaxe ibiltzen ginen Amezketan, ikurrinak margotzen-eta. Elizako ikurrinaren hori ere grabatuta gelditu zitzaidan. Txikitako gauzak nola gelditzen diren, ezta? Harrigarria da.

Ikastolaren hasieraren lekuko zara zu zeu...

Bospasei ume ginela uste dut. Guraso batzuk elkartu ziren herrian, gelatxo bat inguratu zuten, eta hantxe gu. Koro Zabala, Arantzazuko Pello fraidearen arrebak izan genuen lehen andereño. Neska gazte-gaztea zen... Eskola 'nazionalik' ez nuen nik probatu, eta eskerrak, zeren orduko 'nazionala' benetan zen 'nazionala'. Anaia, hala ere, hantxe ibili zen. Mattin.

Liburuan kontatu duzunez, Mattinek ere galantak hartu zituen. Guardia zibilak beti lanean.

Bai. Amezketan, hiru edo lau talde izango

ziren, ETako. Kuadrilla diferentetako jendea zen, eta denak *erakunde*an sartuta! 16 urte-edo izango zituen orduan Mattinek. Propaganda banatzen hasi ziren, nonbait ere ikurrina jartzen. Festetan, behin, argia kendu zuten... Horrelako kontuak. Oso gazterik. Halako batean, aitarekin batean gertatu zen Tolosako kuarteletako ziegatan. Hamasei urte zituen! Iraultza egingo zutela pentsatzen zuten, Euskal Herria askatuko zutela, borroka beharrezkoa zela. Adin horretan!... Ederrak hartu zituen. Ondorioak izan zituen. Berak esaten du, denbora egin zuela, beti pentsatuz atzetik polizia zuela. Eta Donostian bizi zenean, leihotik begira jartzen omen zen: “Hori [polizia] *sekreta* izango ote da?”. Tentsio horrekin bizi izan zen. Poliziaren eskuetatik pasatu direnei ustekizun horiek gelditu zaizkio barruan.

Etxekoei grabatzen hasi zinenean ohartua zinen lekukotasun hauen balioaz?

Ez. Ohituta nengoen kontu haiek aditzen. “Familiako kontuak” zitzaizkidan. Aita kontalaria izaki! Aitonari, aldiz, sekula ez nion ezer aditu, eta hark gorriak ikusi zituen gerran. Amak ere ez zuen askorik kontatzen. Bizi dugu ama. Ez da kontalaria. Etxekoagoa izan da beti. Aita, berriz, saltsa guztietan sartuta ibili zen. Eta osa-

ba-izeben lekukotasunik ez nuen zuzenean jaso. Horixe dut pena. Berandu konturatu nintzen zer balio zuten familiako kontu haiek. Gaztetan, beste nonbait izaten dugu burua. Heldutan jabetzen zara etxekoen historiaren balioaz. Hala ere, balioa, bakarrik gure etxekoentzat zutela uste nuen. Gure alabek historia horren berri jaso zezaten idatzi nuen liburua. Nik kontatu ez banitu, alabek ez zuketean familiaren batere konturik jasoko. Eta, orduan, akabo!

Grabatu, eta paperera ekarri zenituen familiakoei jasotakoak.

Eta idazten hastea erabaki nuenean, aita hilda ordurako, audioak entzuten hasi... negar saio ederrak egin nituen! Gogorra da. Lehenengo liburutxoak, etxekoentzat egin nuena, hirugarren pertsona idatzi nuen, baina *Bizitzak* idazten hasi nintzenean indartsuagoa, benetakoagoa iruditzen zitzaidan lehen pertsona. Transkribatzen hasi, eta horrexekin egin nuen topo: “Ahozko hau ezin dut nire egin eta hirugarren pertsona eman”. Hasierako asmoa aitari grabatutakoa osatzea eta borobiltzea izan nuen. Hirugarren pertsona aritzea pentsatzen nuen, baina laster konturatu nintzen ezetz, lekukoek esanda bezala idatzi behar nuela, lehen pertsonan.

Zeuen etxeko historia idatziz, Euskal Herrikoa ere idatzi duzu.

Gustatzen zait historia. Gauzak noiz egin ziren, nola, nor eta nor ibili ziren... Gauzak pertsonalizatzea eta zehaztea gustatzen zait, datu asko ez dira-eta inon ageri. Datu txikiak dira, baina garrantzizkoak. Tolosako Erbia jabetxearen berri, adibidez, oraingo gazteek ez dute. Baina, garai hartan, bazuen inportantzia. Beharbada, ukitu sentimentalak du horrek, erromantikoa, beharbada.

Zeure familiaren historia kontatu duzu, eta kontatzeak berak, eta kontatzeko modu jakin horrek, zeu erretratatu zaitu...

Badakit, bai. Jakitun naiz. Ez dut sentimendu askorik isuri, familiaren nondik norakoak erretratatzeko nau, baina ezkutatzekorik ez daukat. Gure familiari gertatu zaiona, berezitasunak kenduta, Euskal Herriko hainbat familiari gertatu zaio. Zenbat jipoiu dituzte kuarteletan? Zenbatek igaro ditu urteak eta urteak kartzelan? Zenbat deportatu izan dira? Garai hartan, eta gerokoan, alegia. Baina ni garai hartaz ari naiz. Zenbatek egin zuen gure aitonak bezala, familia utzi eta Francoren kontra borrokatzera joan? Askok. Gure familiaren historia Euskal

Herriko familia askorena ere bada. Harro nago gure familiak hartu zuen jarraz. Familiako zenbait kidek historiaren gertaera garrantzitsu horiek barrutik bizi izan zituzten, ez ziren egon aparte begira. Eta, gainera, alde jakin batean egin zuten. Eta ni hortik nator.

Pozik zaude egin duzun lanaz, eta liburuaz...

Oso pozik. Oraindik ere, tartean behin, irekitzen dut liburua han edo hemen, eta pasarteren bat irakurtzen dut. Historia politikak dira, entretenigarriak, erraz irakurtzekoak... Hori Asun Gari-kanori zor diot batez ere, aholku bat eman zidan-eta, oso ona: "Idazleak lan egin behar du, irakurleak egin beharrik ez izateko". Paragrafo bat hainbat aldiz irakurri behar izatea ez da seinale ona: edo gaia bera da zaila, edo bada korapiloa. Oso aholku ona Asunena. Erraz eta aberats idatzi ezinik ez dago. Eta Benat Castorene kazetariak ere horixe esan zidan: "Edukiaz gain nola ez miretsi euskararen kalitatea? Aberatsa eta argia batera, sinplea eta sofistikatua batera, herrikoa eta gu guzientzat ulergarria batera". Zenbait irakurlek, berriz, liburukoak gertaera gogorrak direla esan didate... Pentsatu, gerrau-

rreko kontuak-eta, baserrietako giroa-eta. Birraitonari gertatu zitzaiona-eta.

Horixe kontatu behar diguzu azkena, birraitonarena...

Amak kontatuta dakigu hori. Haren aitona Juan Tomas zen, Leitzako Maieta baserrira ezkondu zen. Alaba zaharrenekin. Amaren aita jaiotzean, ordea, hil egin zen andre hura. Orduan, hildakoaren ahizparekin ezkondu zen Juan Tomas. Atera kontuak nola izango ziren han maitasun kontuak! Ahal zuenak ahal zuena! Lau ume izan zituzten, baina azkenekoa izan zuenean, bigarren andrea ere hil egin zitzaion gure birraitonari. Bitartean, baserrian bertako semea gelditu zen nagusi, eta gure birraitona bidali egin zuen Maietatik, bost umerekin, eta ez baserri, ez etxe, ez lan zuela. Eta bostak hartu eta Leitzako zenbait baserri eta etxetan banatu behar izan zituen, morroi. Birraitona bera ere morroi joan zen baserri batera. Aita harentzat zer izan behar zuen, familia guztia sakabanatuta, bera ere morroi. Baserriko bizimodua latza zen orduan. Lana, lana eta lana. Besterik da Txomin Agirre batek, adibidez, *Garoa*-n egin zigun baserriaren irudi hori. Baserria... latza! Bai lehen, eta bai orain!... ●

**Euskara neu naiz,
geu gara**

Euskararen Eguneko
ekitaldia udaletxeko plazan.
Abenduak 3, 11:30ean